

REPUBLIKA E SHQIPËRISË
MINISTRIA E ARSIMIT, SPORTIT DHE RINISË
INSTITUTI I ZHVILLIMIT TË ARSIMIT

KURRIKULA E BAZUAR NË KOMPETENCA

Lënda: Qytetari

Shkalla: II

Klasa: IV

Tiranë, 2017

INSTITUTI I ZHVILLIMIT TË ARSIMIT

PËRMBAJTJA E PROGRAMIT

1. FUSHA “SHOQËRIA DHE MJEDISI”

1.1.Hyrje në programin e qytetarisë

2. KORNIZA KONCEPTUALE E PROGRAMIT

2.1.Qëllimet e programit të qytetarisë

2.2.Lidhja e kompetencave të lëndës me kompetencat e tjera kyçe

2.3.Lidhja e lëndës së qytetarisë me temat ndërkurrikulare

2.4.Lidhjet e lëndës së qytetarisë brenda fushës dhe me fushat e tjera të të nxënit

2.5.Kompetencat e lëndës dhe tematikat e saj

2.6.Koha mësimore për tematikë, për secilën klasë

3. REZULTATET E TË NXËNIT SIPAS TEMATIKAVE PËR SHKALLËN 1, 3

4. UDHËZIME METODOLOGJIKE

5. UDHËZIME PËR VLERËSIMIN

6. MATERIALET DHE BURIMET MËSIMORE

1. FUSHA “SHOQËRIA DHE MJEDISI”

Arsimi parauniversitar krijon kushte dhe mundësi që nxënësi: të ndërtojë dhe të zhvillojë njohuri, shkathësi, qëndrime dhe vlera që kërkon shoqëria demokratike; të zhvillohet në mënyrë të pavarur e të gjithanshme; të kontribuojë në ndërtimin dhe mirëqenien vetjake dhe të shoqërisë shqiptare dhe të përballet në mënyrë konstruktive me sfidat e jetës.

Në arsimin parauniversitar nxënësi:

- kultivon identitetin vetjak, kombëtar dhe përkatësinë kulturore;
- përvetëson vlera të përgjithshme kulturore dhe qytetare;
- zhvillohet në aspektet intelektuale, etike, fizike, sociale dhe estetike;
- zhvillon përgjegjësi ndaj vetes, ndaj të tjerëve, ndaj shoqërisë dhe ndaj mjedisit;
- aftësohet për jetë dhe për punë, në kontekste të ndryshme shoqërore e kulturore;
- aftësohet për të nxënë gjatë gjithë jetës;
- zhvillon shpirtin e sipërmarrjes;
- përdor teknologjitë e reja.

Fusha “Shoqëria dhe mjedisi” i krijon nxënësit mundësitë të zhvillojë kompetencat e nevojshme për të përmbushur rolin e tij si anëtar i një shoqërie shumëkulturore dhe demokratike, në një botë gjithnjë e më të ndërvarur. Kompleksiteti i botës shoqërore sot përbëhet, për shkak se shoqëritë janë në një proces të vazhdueshëm ndryshimi dhe lidhjesh globale, shoqëruar me rritje të lartë të

lëvizshmërisë së popullsisë, shumëfishim të kontakteve midis kulturave të ndryshme, qarkullim të shpejtë të informacionit dhe rritje e globalizimit të ekonomisë. Lëndët që përbëjnë fushën “Shoqëria dhe mjedisi” zhvillojnë te nxënësi të menduarin kritik e krijues, pasurojnë kulturën e tyre dhe i përgatisin të luajnë një rol aktiv në një shoqëri demokratike. Ato nxitin zhvillimin intelektual të nxënësit, duke i dhënë mekanizmat konceptualë dhe metodologjikë, të cilët nxënësi mund t’i përdorë në situata të ndryshme, e ndihmojnë të prezantojë botën dhe të përballojë situata të ndryshme në jetën e tij.

Fusha “Shoqëria dhe mjedisi” integron njohuri, shkathtësi, qëndrime dhe vlera nëpërmjet lëndëve qytetari (njohuri për shoqërinë - klasa K-2), histori, gjeografi. Secila prej tyre e trajton botën dhe shoqërinë nga këndvështrime të ndryshme. Përmes kësaj fushe, nxënësi zhvillon bazat e qytetarisë, duke siguruar kuptimin e ligjshmërisë, të proceseve ekonomike, shoqërore, kulturore dhe të çështjeve që lidhen me to; zhvillon konceptin e kohës, të vazhdimësisë dhe të ndryshimit në këndvështrimin e marrëdhënieve historike dhe zbaton këtë kuptim në analizën e pasojave të veprimeve individuale dhe kolektive në shoqëri, në të kaluarën dhe sot; zhvillon këndvështrimin e tij hapësinor për botën, për kompleksitetin dhe ndërvarësinë e vendeve dhe rajoneve në botë. Nxënësi aftësohet të vlerësojë pasojat e ndërveprimit të shoqërisë me mjedisin, për të ndërmarrë veprime që mbështesin zhvillimin e qëndrueshëm.

Programet e lëndëve njohuri për shoqërinë, qytetari, gjeografi dhe histori janë ngushtësisht të lidhura nga kompetencat që ato synojnë të zhvillojnë te nxënësi. Përvojat mësimore të kësaj fushe të nxëni, në këtë shkallë i shërbejnë përmbushjes së kompetencave kyçe, me fokus të veçantë kultivimin e identitetit personal, shoqëror, kombëtar e kulturor.

1.1 Hyrje në programin e qytetarisë

Qytetaria demokratike bazohet në parimet themelore të të drejtave të njeriut, të demokracisë pluraliste dhe shtetit të së drejtës. Ajo lidhet, para së gjithash, me të drejtat dhe përgjegjësitë, fuqizimin qytetar, pjesëmarrjen dhe përkatësinë, respektin për diversitetin. Si e tillë, ajo përfshin të gjitha grupet shoqërore dhe sektorët e shoqërisë.

Qytetaria demokratike bazohet në një metodë shumëpërmasore, që ka në bazë procesin dhe përfshin:

- ⇒ **Përmasën politike**, pjesëmarrja në procesin e marrjes së vendimit dhe në ushtrimin e pushtetit politik.
- ⇒ **Përmasën ligjore**, vetëdija dhe ushtrimi i të drejtave dhe përgjegjësi të qytetarëve.
- ⇒ **Përmasën kulturore**, respekti për të gjithë njerëzit, vlerat themelore demokratike, për historinë dhe trashëgiminë e përbashkët dhe njëkohësisht të ndryshme, si dhe ndihma për vendosjen e marrëdhënieve ndërkulturore paqësore.
- ⇒ **Përmasën shoqërore dhe ekonomike**, veçanërisht përpjekjet kundër varfërisë dhe përjashtimit social, përpjekjet për krijimin e formave të reja të punës dhe të zhvillimit të komuniteteve dhe si ekonomia të mund të ndihmojë krijimin e një shoqërie demokratike.
- ⇒ **Përmasën evropiane**, vetëdija për unitetin dhe diversitetin e kulturës evropiane dhe të mësuarit për të jetuar në një kontekst evropian.
- ⇒ **Përmasën globale**, njohja, pranimi dhe nxitja e ndërvarësisë dhe solidaritetit global.

Programi lëndor rrjedh nga Korniza Kurrikulare e arsimit parauniversitar, kurrikula bërthamë dhe plani mësimor i arsimit bazë. Si i tillë ky dokument i shërben:

-)] **Nxënësit** për zhvillimin e kompetencave të qytetarisë, në mënyrë që ai të përballojë sfidat e jetës dhe të integrohet në shoqëri.
-)] **Mësuesit** për planifikimin, realizimin dhe vlerësimin e veprimtarive mësimore dhe arritjeve të nxënësve në klasë dhe jashtë saj.

-) **Prindit** për njohjen e rezultateve të pritshme të fëmijëve dhe kritereve të vlerësimit.
-) **Hartuesit** të teksteve mësimore dhe të materialeve ndihmëse për mësuesit dhe nxënësit.

Zbatimi i programit bëhet duke respektuar parimet e barazisë gjinore, etnike, kulturore, racore dhe fetare.

2. KORNIZA KONCEPTUALE E PROGRAMIT

Programi i lëndës qytetari në arsimin bazë është hartuar me një strukturë dhe mënyrë të re konceptimi, në funksion të qasjes kurrikulare me bazë kompetencat.

-) Ky program krijon kushtet për ndërtimin e kompetencave kyçe të nxënimit gjatë gjithë jetës në fushën e qytetarisë demokratike. Kompetencat e synuara në këtë program lidhen me kompetencat e tjera kyçe. Lidhja mes rezultateve të nxënimit të kompetencave të lëndës së qytetarisë dhe, kur është e mundur, të kompetencave të tjera kyçe, siguron zhvillimin e ndërsjellë të tyre dhe mundëson integrimin lëndor. Procesi i nxënimit në fushën shoqëria dhe mjedisi, në të gjitha shkallët, ka në fokus të veçantë zhvillimin e kompetencës shoqërore dhe qytetare.
-) Kompetencat zhvillohen përmes tematikave të përbashkëta të fushës dhe në program zërthehen në njohuri, aftësi/shkathtësi, qëndrime/vlera. Tematikat e përbashkëta të fushës janë elemente të rëndësishme të programit të lëndës së qytetarisë, sipas të cilave strukturohet përmbajtja lëndore dhe integrimi konceptual brenda fushës, në funksion të zhvillimit të kompetencave. Programi i qytetarisë për këtë shkallë të kurrikulës është i strukturuar rreth dy tematikave të mëdha. Për secilën prej tyre përcaktohen rezultatet e pritshme, të shprehur në terma njohurish, shkathtësish dhe qëndrimesh. Rezultatet e nxënimit të kompetencave kyçe nuk përmbushen jashtë tematikave, ato janë marrë në konsideratë në të gjithë procesin e hartimit të rezultateve të nxënimit për tematikë, duke qenë pjesë integrale e tyre.

-) Strukturimi dhe organizimi i programit për shkallë kurrikule synon ta bëjë këtë program më fleksibël, duke i ndihmuar dhe lënë dorë më të lirë mësuesve për ta zbatuar atë në mënyrë krijuese, si dhe të respektojnë ritmet individuale të nxënësve drejt zotërimit të kompetencave të detajuara në çdo shkallë të kurrikulës.
-) Strukturimi i programit mbi rezultatet e të nxënësve për kompetencë ndihmon në planifikimin dhe zhvillimin e situatave të të nxënësve dhe lehtëson vlerësimin e nxënësve për kompetencat kyçe. Situatat e të nxënësve janë situata që lidhen me kontekstin e të nxënësve. Ato mund të jenë situata në mjedise të mbyllura ose të hapura të nxënësve, brenda shkollës ose jashtë saj. Roli i mësuesit në mësimdhënien përmes situatave është ai i udhëheqësit e i lehtësuesit gjatë nxënësve aktive të nxënësve.
-) Konceptimi i kurrikulës me bazë kompetencat krijon mundësitë dhe kërkon zbatimin e integruar të saj. Programi i lëndës së qytetarisë krijon mundësi integrimi brenda fushës dhe me fushat e tjera, si shkencat e natyrës, matematikën, gjuhën, artet, etj. Në shumë aspekte, programi i lëndës së qytetarisë fokusohet në zhvillimin e temave të mëdha ndërkurrikulare. Ato shërbejnë si çështje kyçe për zhvillimin e kompetencave, integrojnë fushat e të nxënësve dhe synojnë të ndihmojnë nxënësve të lidhë shkollimin e tij, me jetën e përditshme.
-) Programi sugjeron metoda, teknika, strategji të mësimdhënies e të nxënësve që nxisin interesin, gjithëpërfshirjen, ndërveprimin dhe punën kërkimore të nxënësve. Përzgjedhja dhe përdorimi i tyre nga mësuesit bëhet në funksion të zhvillimit të kompetencave të nxënësve, duke respektuar stilet e ndryshme të të nxënësve të tyre.
-) Vlerësimi si pjesë integrale e procesit të të nxënësve, mat shkallën në të cilën kompetencat janë arritur nga nxënësve. Vlerësimi merr shumë forma, të cilat i parashikon dhe mundëson struktura dhe konceptimi i programit.

2.1. Qëllimet e programit të lëndës së qytetarisë

Edukimi për qytetari demokratike synon:

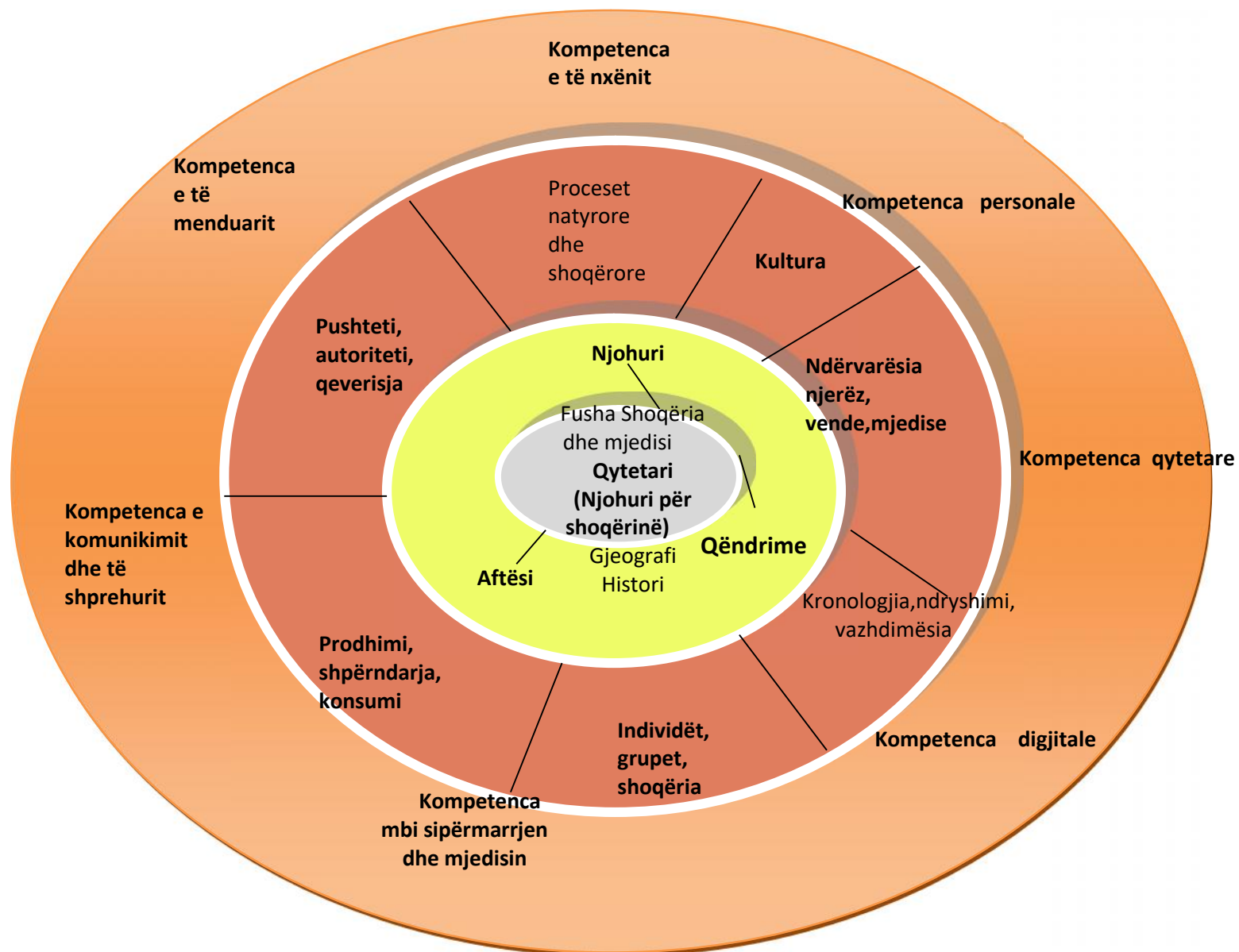
- ⇒ të përgatisë të rinjtë dhe të rriturit për pjesëmarrje aktive në shoqërinë demokratike, duke fuqizuar kështu kulturën demokratike;
- ⇒ të aftësojë të rinjtë në luftën kundër ksenofobisë, dhunës, racizmit, nacionalizmit agresiv dhe intolerancës;
- ⇒ të sigurojë dhe të forcojë kohezionin shoqëror, drejtësinë sociale dhe të mirën e përgjithshme;
- ⇒ të fuqizojë shoqërinë civile përmes pajisjes së qytetarëve me njohuri dhe shprehje demokratike;

Mbështetur në këto qëllime të përgjithshme, programi i lëndës së qytetarisë synon:

- ⇒ T'u japë nxënësve mundësinë për të zhvilluar njohuritë dhe aftësitë intelektuale, të domosdoshme për të kuptuar, për të analizuar dhe për të ndikuar në politikat sociale dhe mënyrat e zbatimit të tyre.
- ⇒ T'u japë nxënësve mundësinë për të zhvilluar aftësitë e pjesëmarrjes qytetare të nxënësve dhe përfshirjen e tyre të vetëdijshme dhe të kualifikuar në zgjidhjen e problemeve të komunitetit.
- ⇒ T'u japë nxënësve mundësinë të zhvillojnë përkushtimin qytetar në respektimin e vlerave dhe parimeve demokratike të domosdoshme për bashkëjetesë në një shoqëri demokratike.

Diagrami 1: Korniza konceptuale e programit

2.2.Lidhja e kompetencave të fushës /lëndës me kompetencat e tjera kyçe

Ndërtimi dhe zbatimi i kompetencave kyçe nga nxënësi gjatë procesit të mësimdhënies dhe nxënies, kërkon që mësuesi të mbajë parasysh lidhjen me kompetencat e tjera kyçe. Për të realizuar në praktikë këtë lidhje, mësuesi duhet të përzgjedhë situatat, veprimtaritë, metodat, dhe mjetet e përshtatshme të procesit të të nxënit.

Kompetenca qytetare

Programi i qytetarisë, si pjesë e fushës shoqëria dhe mjedisi, përmes kërkimit, krijon kushte në mënyrë të veçantë për ndërtimin dhe demonstrimin nga nxënësi të kompetencës qytetare.

Ky program kontribuon edhe në zhvillimin e kompetencave të tjera kyçe. Rezultatet e të nxënit të synuara nga programi i lëndës së qytetarisë nxisin, në shkallë të ndryshme, edhe zhvillimin e kompetencave të tjera kyçe.

Kompetenca e komunikimit dhe të shprehurit

Programi i *qytetarisë* krijon mundësi për zhvillimin e shkathtësive komunikuese. Nxënësi përdor materiale të printuara, vizuale dhe digjitale, për të eksploruar dukuritë, proceset shoqërore, politike, ekonomike, kulturore etj. në kohë dhe në hapësirë. Ai mëson si t'i vlerësojë këto burime dhe të kuptojë si gjuha mund të përdoret për të zhvilluar më tej të nxënit. Përmes diskutimeve, lojës në role, debateve, prezantimeve etj. nxënësi zhvillon shkathtësitë e të shprehurit; në mënyrë progresive ai zhvillon dhe përdor fjalorin e përshtatshëm për të komunikuar idetë, informacionet etj. në mjedise dhe për audiencë të ndryshme.

Kompetenca e të menduarit

Nxënësi zhvillon të menduarin kritik dhe krijues gjatë vlerësimit të të dhënave dhe përdorimit të tyre, teston shpjegimet dhe peshon argumentet. Ai zhvillon shkathtësitë për marrjen e vendimeve dhe strategjitë që e ndihmojnë të mendojë në mënyrë analitike

dhe logjike. Programi mundëson që nxënësi të kuptojë vlerën dhe procesin e drejtimit të pyetjeve, të jetë krijues dhe të zhvillojë imagjinatën në vëzhgimet që bëjnë në terren.

Programi i qytetarisë nxit përdorimin e matematikës dhe të mendimit matematik, për interpretimin e të dhënave etj.

Kompetenca e të nxënit

Për të mbështetur edukimin për qytetari demokratike, nxënësi shfrytëzon informacionin nga burime të ndryshme, gjykon vlefshmërinë dhe rëndësinë e tij. Në procesin e kërkimit, ai përdor teknologjinë e informacionit dhe komunikimit për përgatitjen e prezantimeve të tij dhe komunikimin e gjetjeve.

Nxënësi mendon në mënyrë kritike kur shqyrton pasojat e veprimtarisë njerëzore në një mjedis të caktuar, kur vlerëson zgjidhjet e problemeve globale, kur krijon dhe mbron qëndrimin e tij.

Ndërgjegjësimi për dukuritë e ndryshme shoqërore e ndihmon nxënësin të njohë kulturën e tij dhe kulturat e tjera. Nxënësi mëson të bashkëpunojë, përballet me detyra komplekse që kërkojnë bashkëpunim. Në procesin e realizimit të detyrave demonstroi respekt dhe mirëkuptim, pranon mendimet ndryshe. Përdor gjuhën e politikës, të ligjit, të moralit, të ekonomisë për të komunikuar mendimet dhe idetë e tij dhe për të organizuar përgjigjet.

Kompetenca për jetën, sipërmarrjen dhe mjedisin

Nxënësit zgjidhin çështje të ndryshme që lidhen me mjedisin shoqëror, ekonomik, ligjor, kulturor etj., me kompleksitetin e dukurive të tij, vlerëson rëndësinë dhe efektivitetin e zgjidhjeve të propozuara nga njëri-tjetri. Ndërgjegjësimi për dukuritë e ndryshme e ndihmon nxënësin të njohë kulturën e tij dhe kulturat e tjera. Nxënësi mëson të bashkëpunojë ndërsa përballet me detyra komplekse që kërkojnë bashkëpunim.

Kompetenca personale

Programi i qytetarisë nxit të nxënit e bazuar në kërkim, duke zhvilluar aftësinë e nxënësve për të menaxhuar veten. Nxënësit kuptojnë rolin e tyre në procesin e të nxënit dhe në kryerjen e hetimeve, aftësohen të jenë të pavarur në zbatimin e njohurive dhe shkathtësive dhe në marrjen e vendimeve. Përmes punës në bashkëpunim në klasë dhe në terren, nxënësit zhvillojnë aftësitë ndërpersonale dhe mësojnë të vlerësojnë perspektivat e ndryshme të anëtarëve të tjerë të grupit.

Kompetenca digjitale

Nxënësi zhvillon kompetencën digjitale përmes përdorimit të TIK-ut në mënyrë efektive dhe të përshtatshme kur kërkon, krijon, përpunon, komunikon idetë dhe informacionin për dukuritë shoqërore, politike, kulturore etj.

Diagrami 2: Rezultatet e të nxënit të kompetencave kyçe që realizohen nëpërmjet lëndës së qytetarisë

Kompetenca e komunikimit dhe të shprehurit (*Nxënësi komunikon në mënyrë efektive*)

-) Shpreh mendimin e vet për një temë të caktuar me gojë ose me shkrim, si dhe në forma të tjera të komunikimit.
-) Dëgjon me vëmendje prezantimin dhe komentet e bëra nga të tjerët rreth një teme, duke bërë pyetje, komente, sqarime dhe propozime.
-) Shpjegon qartë dhe saktë, me gojë ose me shkrim, kuptimin e termave (fjalëve, koncepteve) të reja, duke përdorur gjuhën dhe fjalorin e përshtatshëm.
-) Veçon informacionin kryesor nga një libër, gazetë, revistë, internet, radio, TV etj., e komenton dhe e shfrytëzon atë si referencë gjatë hartimit të një punimi ose detyrë me shkrim.

Kompetenca e të menduarit (*Nxënësi mendon në mënyrë kritike dhe krijuese*)

-) Parashtron argumente pro ose kundër për një temë/problem të caktuar gjatë një debati ose publikimi në medie.
-) Zgjidh një problem (shoqëror, shkencor etj.) dhe arsyeton përzgjedhjen e procedurave përkatëse.
-) Përzgjedh dhe demonstroi strategji të ndryshme për zgjidhjen e një problemi (shkencor, shoqëror).
-) Shpjegon mënyrën e zhvillimit të një procesi natyror ose shoqëror, duke e ilustruar atë me shembuj konkretë.
-) Krahason ngjashmëritë dhe dallimet e fazave më të rëndësishme nëpër të cilat është zhvilluar një proces/dukuri shoqërore, natyrore.
-) Përdor krahasimin dhe kontrastin për të gjetur dallimet dhe ngjashmëritë kryesore midis dy e më shumë dukurive natyrore dhe

shoqërore.

Kompetenca e të nxënit (*Nxënësi mëson për të nxënë*)

-) Përzgjedh të dhëna nga burime të ndryshme (libra, revista, udhëzues, fjalorë, enciklopedi ose internet), të cilat i shfrytëzon për realizimin e temës/detyrës së dhënë dhe i klasifikon ato burime sipas rëndësisë që kanë për temën.
-) Shfrytëzon të dhënat për të demonstruar të kuptuarit e koncepteve numerike, grafike, simboleve, formulave në shkencë shoqërore, duke i sqaruar nëpërmjet formave të ndryshme të të shprehurit.
-) Zbaton në mënyrë të pavarur udhëzimet e dhëna nga një burim (tekst shkollor, libër, internet, medie) për të nxënë një temë, veprim, aktivitet ose detyrë që i kërkohet.
-) Ndërlidh temën e re ose një çështje të dhënë me njohuritë dhe përvojat paraprake, duke i paraqitur në forma të ndryshme të të shprehurit (kolona, tabela, grafike) sipas një radhitjeje logjike.
-) Parashtron pyetje (pse, çfarë, si, kur?) dhe organizon mendimet e veta në formë të shkruar për temën/ problemin e dhënë dhe vlerëson përparimin e vet deri në zgjidhjen e duhur.
-) Menaxhon emocionet, ndjenjat, kohën, shfrytëzimin e materialeve dhe mjeteve gjatë kryerjes së një detyre/aktiviteti (në klasë/shkollë apo në terren).

Kompetenca për jetën, sipërmarrjen dhe mjedisin (*Nxënësi kontribuon në mënyrë produktive*)

-) Zhvillon një projekt individual ose në grup për kryerjen e një aktiviteti mjedisor apo shoqëror me rëndësi për shkollën ose për komunitetin.
-) Diskuton në grup për rëndësinë që ka mbrojtja e mjedisit, pasojat që sjell dëmtimi i tij për jetën e njeriut dhe propozon masat që duhen ndërmarrë për evitimin e tyre.

-) Bashkëvepron në mënyrë aktive me moshatarët dhe të tjerët (pavarësisht statusit të tyre social, etnik etj.) për realizimin e një aktiviteti të përbashkët (projekti/aktiviteti në bazë klase/shkolle apo jashtë saj).

Kompetenca personale (*Nxënësi bën jetë të shëndetshme*)

-) Vlerëson shkaqet e një situatë të mundshme konflikti midis moshatarëve ose anëtarëve të grupit dhe propozon alternativa për parandalimin dhe zgjidhjen, duke ndarë përvojat dhe mendimet në grup.

Kompetenca qytetare (*Nxënësi përkushtohet ndaj të mirës së përbashkët*)

-) Tregon vetëbesim të lartë në marrjen e vendimeve për veprimet që ndërmerr pa dëmtuar interesat e të tjerëve, të cilat kontribuojnë në rritjen e cilësisë së aktivitetit të grupit shoqëror/komunitetit.
-) Merr pjesë në aktivitetet që promovojnë tolerancë dhe diversitet kulturor, etnik, fetar, gjinor etj., në shkollë apo në komunitet, ku përfshihen moshatarë të të gjitha përkatësive të përmendura, që jetojnë në bashkësinë e gjerë.

Kompetenca digjitale (*Nxënësi përdor teknologjinë për të nxitur inovacionin*)

-) Përdor mediet digjitale dhe mjediset informative për të komunikuar dhe bashkëpunuar, duke përfshirë komunikimet në distancë për zhvillimin e njohurive.
-) Analizon, vlerëson, menaxhon informacionin e marrë elektronikisht (p.sh., hedhin disa informacione të marra nga interneti, duke i përmbledhur në një tabelë ose grafik).

2.3. Lidhja e lëndës së qytetarisë me temat ndërkurrikulare

Temat ndërkurrikulare janë tema madhore, me të cilat përballet shoqëria. Ato i shërbejnë zhvillimit të kompetencave dhe synojnë të ndihmojnë nxënësin, të lidhë shkollimin e tij me jetën e përditshme. Në shumë aspekte, programi i lëndës së qytetarisë fokusohet në zhvillimin e temave të mëdha ndërkurrikulare, si:

- Identiteti kombëtar dhe njohja e kulturave.
- Zhvillimi i qëndrueshëm.
- Mjedisi.
- Ndërvarësia.
- Bashkëjetesa paqësore.

Duke analizuar marrëdhëniet e shoqërisë në këndvështrimin e përgjegjësisë qytetare, nxënësi mëson të vendosë lidhje ndërmjet nevojave dhe përdorimit racional të burimeve. Ai ndërgjegjësohet për aspektet shoqërore të konsumit, për pasojat e globalizmit për shoqërinë dhe shpërndarjen e burimeve. Ky ndërgjegjësim e ndihmon nxënësin të kuptojë më mirë ndërvarësinë e ndërsjellë të mjedisit dhe të veprimtarisë njerëzore.

Nxënësi ndërgjegjësohet për të drejtat e tij, ndërvarësinë e njerëzve, konfliktet ndërkombëtare dhe nevojën për të zhvilluar kulturën e paqes. Në këtë mënyrë ai jo vetëm kupton domethënien e veprimeve njerëzore në një vend të caktuar, por zgjedh qëndrimin e tij për çështjet globale. Programi kontribuon për edukimin e identitetit kombëtar, njohjen e kulturave, ndërvarësinë dhe bashkëjetesën paqësore.

2.4. Lidhjet e lëndës së qytetarisë brenda fushës dhe me fushat e tjera të të nxënit

Lënda e qytetarisë (njohuri për shoqërinë klasa K-2) duhet të zhvillohet në lidhje të ngushtë me lëndët e tjera. Lënda e qytetarisë dhe lëndët e tjera duhet të ndihmojnë në mënyrë të ndërsjellë njëra-tjetrën. Vetëm në këtë mënyrë do të mund të realizohen si duhet edhe objektivat kryesorë të shkollës dhe të shoqërisë në fushën e arsimit.

Çfarë do të thotë kjo?

-) Së pari, lënda e qytetarisë mund të shfrytëzojë informacionin dhe çështjet që trajtohen në lëndët e tjera për të sqaruar, për të konkretizuar dhe për të argumentuar më mirë idetë e veta.
-) Së dyti, lëndët e tjera duhet të shfrytëzojnë përmasën dhe këndvështrimin qytetar për të aktualizuar dhe për të kuptuar më mirë çështjet e tyre në diskutim, si dhe për të nxitur përgjegjësinë dhe motivimin qytetar të nxënësve në shkollë dhe në bashkësinë ku jetojnë

Shembuj

I. Historia dhe qytetaria

Lënda e historisë dhe ajo e qytetarisë kanë të përbashkët:

-) **Konceptet:** për shembull pushteti, autoriteti, ligji, qeverisja, përfaqësimi, liria, etj.
-) **Aftësitë dhe shprehjet:** për shembull përshkrimi, analiza, shpjegimi, diskutimi, kërkimi, interpretimi etj.

Qytetaria:

-) u jep aktualitet më të madh çështjeve, me të cilat merret historia. Në këtë mënyrë, ajo i ndihmon nxënësit të kuptojnë rëndësinë e historisë për jetën e tyre të përditshme.

Si mund të realizohet lidhja ndërmjet lëndës së historisë dhe qytetarisë?

1. Së pari kjo lidhje mund të realizohet përmes përfshirjes të çështjeve, të fakteve, të ngjarjeve etj. të trajtuara në lëndën e historisë në kurrikulën e qytetarisë, me kusht që përmasa e qytetarisë duhet:

-) të jetë çështja thelbësore e mësimi;
-) të lidhet me kurrikulën e qytetarisë.

2. Së dyti, objektivat mësimorë duhet të shprehen qartë dhe të jenë pjesë e kurrikulës kombëtare të qytetarisë. Kështu, lidhja ndërmjet tyre mund të realizohet përmes elementeve të mëposhtëm:

-) **Konceptet:** Karakteristikat e koncepteve (si drejtësia, barazia, liria etj) duhet të shpjegohen në kohë dhe në hapësirë, pra në kontekste konkrete historike, në të kaluarën dhe në të sotmen.
-) **Tema:** Në disa mësimë mund të theksohet përmasa e qytetarisë, si për shembull, në çështjet e të drejtave të njeriut.
-) **Fusha kurrikulare:** Rishqyrtimi i vazhdueshëm i çështjeve të tilla si demokracia etj., gjatë gjithë ciklit të shkollimit.
-) **Përmasa vendore:** historia duhet të ndihmojë në rritjen e pjesëmarrjes qytetare në jetën e bashkësisë, për shembull, duke ndërmarrë projekte ku mund të përfshihen breza të ndryshëm.

3. Së treti, historia ndihmon në edukimin qytetar kur ajo përdoret në debatet për çështje dhe ngjarje të rëndësishme

II. Gjeografia (dituria e natyrës) dhe qytetaria

1. Çfarë kanë të përbashkët gjeografia (dituria e natyrës) dhe qytetaria? Ato kanë të përbashkët:

-) **Konceptet:** të drejtat e njeriut, bashkësia, ndërvarësia etj.,
-) **Përmbajtjen:** bota si bashkësi globale, sfidat e ndërvarësisë globale etj.
-) **Temat:** strehimi, komunikimi etj.

2. Si mund të ndihmojë lënda e gjeografisë në trajtimin e çështjeve të lëndës së qytetarisë:

-)] Ndhmon nxënësit të kuptojnë më mirë ndikimin e veprimtarisë ekonomike tek njerëzit dhe te bashkësia ku jetojnë.
-)] Nxjerr në pah marrëdhëniet ndërmjet zhvillimeve vendore, kombëtare dhe globale.
-)] Nxjerr në pah mundësinë e qytetarëve për të ndikuar në jetën e bashkësisë dhe më gjerë.
-)] Shqyrton në gjerësi dhe në thellësi çështje të zhvillimit të qëndrueshëm.
-)] Nxit respektin për njerëz dhe kultura të tjera si dhe për mjedisin.

3. Në ç'mënyrë lënda e qytetarisë ndihmon në zhvillimin e lëndës së gjeografisë? Qytetaria:

-)] zbulon lidhjet e çështjeve me të cilat merret lënda e gjeografisë me jetën e përditshme të nxënësve dhe rrit interesin e tyre për to;
-)] ndihmon nxënësit të kuptojnë rëndësinë e lëndës së gjeografisë;
-)] nxit të kuptuarit e çështjeve që lidhen me zhvillimin, për shembull, tregtinë e ndershme;
-)] nxit nxënësit të marrin pjesë në zhvillimin e projekteve të ndryshme në bashkësinë ku jetojnë, për shembull, për çështje mjedisore.

2.5. Kompetencat e lëndës dhe tematikat e saj

Procesi i të nxënit në fushën shoqëria dhe mjedisi, në të gjitha shkallët, ka në fokus kryesisht zhvillimin e kompetencës shoqërore dhe qytetare, si një ndër kompetencat kyçe si dhe, në sasinë dhe cilësinë e mundshme, të kompetencave të tjera.

Kjo kompetencë përbëhet nga kompetencat personale, ndërpersonale dhe ndërkulturore që përfshijnë dhe lidhen me të gjitha qëndrimet që përgatitin individët për të marrë pjesë në mënyrë të efektshme dhe konstruktive në jetën dhe punën shoqërore dhe, në mënyrë të veçantë, në shoqëritë gjithnjë e më të larmishme, për të zgjidhur konfliktet atje, atëherë dhe kur kjo është e nevojshme.

Kompetenca shoqërore dhe qytetare i përgatit individët për të marrë pjesë plotësisht në jetën qytetare, duke u bazuar në njohuritë për konceptet dhe strukturat shoqërore, ekonomike, politike etj. dhe për t'iu përkushtuar pjesëmarrjes aktive e demokratike.

- Ñ Nxënësi njeh dhe pranon rëndësinë që ka zhvillimi i kompetencave të qytetarisë për përgatitjen për të marrë pjesë plotësisht në jetën qytetare, duke u bazuar në njohuritë për konceptet dhe strukturat shoqërore dhe politike dhe për t'iu përkushtuar pjesëmarrjes aktive e demokratike.
- Ñ Nxënësi argumenton rëndësinë që ka kompetenca shoqërore dhe qytetare për të motivuar pjesëmarrjen e efektshme me të tjerët në jetën publike dhe për t'u solidarizuar në zgjidhjen e problemeve që lidhen me komunitetin lokal dhe më gjerë.
- Ñ Nxënësi argumenton që kompetenca shoqërore dhe qytetare zhvillohet duke u bazuar në njohuritë për ligjësitë dhe konceptet themelore të demokracisë, të drejtësisë, të barazisë, të qytetarisë dhe të të drejtave të njeriut,.
- Ñ Nxënësi argumenton që kompetenca shoqërore dhe qytetare bazohet në njohuritë historike për ngjarjet dhe prirjet themelore të zhvillimit të historisë së njerëzimit dhe asaj kombëtare, në njohuritë për ligjësitë dhe ngjarjet bashkëkohore dhe në prirjet për të ardhmen.
- Ñ Nxënësi përdor konceptin e kohës dhe të hapësirës në të gjitha gjykimet dhe vendimmarrjet e tij në fushën e historisë, shoqërisë, filozofisë etj.
- Ñ Nxënësi zhvillon këndvështrimin e tij hapësinor për botën, kupton vendndodhjen e njerëzve, të rajoneve, të vendeve si dhe të burimeve dhe shpjegon arsyen e kësaj vendndodhjeje.
- Ñ Nxënësi eksploron konceptet themelore gjeografike dhe marrëdhëniet ndërmjet qenieve njerëzore me mjedisin.

- Ñ Nxënësi pranon rëndësinë që ka kompetenca shoqërore dhe qytetare për reflektimin kritik e krijues dhe për pjesëmarrjen konstruktive në veprimtaritë e komunitetit ose të fqinjësisë si dhe në proceset e vendimmarrjes, veçanërisht përmes votimit, në nivel vendor, kombëtar dhe evropian.
- Ñ Nxënësi kupton mënyrën si individët mund të sigurojnë shëndetin e tyre më të mirë mendor, intelektual e fizik, në shërbim të vetes, të familjes dhe të mjedisit të tyre shoqëror. Ata njohin lidhjen e mënyrës së shëndetshme të jetesës me zhvillimin e tyre tërësor dhe veprojnë për të realizuar atë.
- Ñ Nxënësi njeh konceptet themelore që lidhen me individët, grupet etj. me barazinë dhe mosdiskriminimin gjinor, me shoqërinë dhe kulturën. Ai kupton dhe merr vendime mbi bazën e të kuptuarit të dimensioneve shumëkulturore, ekonomike, ligjore, politike e shoqërore të shoqërisë evropiane si dhe të ndërveprimit të identitetit kulturor kombëtar me atë evropian e më gjerë.
- Ñ Nxënësi komunikon në mënyrë konstruktive në mjedise të ndryshme dhe shfaq aftësinë për tolerancë, për të shprehur dhe kuptuar këndvështrimet e ndryshme, për të negociuar, për të krijuar besim dhe për të kuptuar ndjenjat dhe qëndrimet e të tjerëve.
- Ñ Nxënësi është i vetëdijshëm që kompetenca bazohet në ndjenjën e integritetit, të bashkëpunimit, të pohimit të vetvetes pa përjashtuar tjetrin. Ai pranon se individët duhet të interesohen për zhvillimet ekonomike, politike, shoqërore, në nivel kombëtar dhe global dhe për komunikimin ndërkulturor.
- Ñ Nxënësi vlerëson diversitetin, respekton të tjerët dhe përgatitet për të kapërcyer paragjykimet dhe për të arritur kompromise.
- Ñ Nxënësi zhvillon vetëdijen për qëllimet, vlerat dhe lëvizjet politike në nivel kombëtar dhe Evropian si dhe vetëdijen për diversitetin dhe identitetin kulturor në Evropë.

Tematikat mbi të cilat është organizuar përmbajtja e programit, kanë të bëjnë me njohuritë, shkathtësitë, qëndrimet dhe vlerat, nëpërmjet të cilave do të realizohen këto kompetenca. Shkathtësitë dhe qëndrimet, ashtu sikurse njohuritë, janë objekt i të nxënies të

rregullt dhe progresiv. Shkathtësitë dhe aftësitë u lejojnë nxënësve, që nën udhëheqjen e mësuesit apo në mënyrë të pavarur, të ndërtojnë, përvetësojnë, mobilizojnë njohuritë dhe të reflektojnë mbi to. Këto tematika janë:

-) individët, grupet, shoqëria.
-) kultura.
-) prodhimi, shpërndarja dhe konsumi.
-) pushteti, autoriteti, qeverisja.

2.6. Koha mësimore për tematikë për secilën klasë

Programi i lëndës së qytetarisë (njohuri për shoqërinë klasa K-2) zhvillohet në 35 orë mësimore në vit. Programi specifikon orët e sugjeruara për secilën tematikë, për secilën klasë. Orët e sugjeruara përfshijnë njohuritë e reja, punët praktike, detyrat apo projektet, vëzhgimet në natyrë, testimet e ndryshme. Përdoruesit e programit duhet të respektojnë sasinë e orëve vjetore të lëndës, kurse janë të lirë të ndryshojnë me 10% (shtesë ose pakësim) orët e rekomanduara për secilën tematikë.

3. Tabela. Orët përkatëse mësimore të tematikave për klasën përgatitore

Tematika Shkalla	Individët, grupet, shoqëria	Kultura	Kronologjia, ndryshimi dhe vazhdimësia	Ndërvarësia midis njerëzve, vendeve, rajoneve dhe mjediseve	Pushteti, autoriteti, qeverisja	Proceset shoqërore	Prodhimi, konsumi, shpërndarja	Totali i orëve
Klasa përgatitore	20	10	10	5	10	5	10	70
Klasa e parë	20				8		7	35
Klasa e dytë	20				8		7	35
Klasa e tretë							7	35
Klasa e katërt	14	8			6		7	35

Klasa e pestë	12	8			6		9	35
Klasa e gjashtë	13	13					8	35
Klasa e shtatë					27		8	35
Klasa e tetë	27						8	35
Klasa e nëntë					34			34

3. REZULTATET E TË NXËNIT SIPAS TEMATIKAVE PËR SHKALLËN E KATËRT

Klasa 4

Tematika 1: Individët, grupet, shoqëria		
<p>Nxënësit kuptojnë mënyrën si formohen, ruhen dhe ndryshojnë marrëdhëniet shoqërore. Ata dallojnë dhe shpjegojnë rolin dhe ndikimin e ndryshëm që kanë në shoqëri lloje dhe forma të caktura institucionesh sociale si: familja, shkolla, organizatat qytetare, arsimore, qeveritare dhe fetare dhe shqyrtojnë ndikimin e tyre në jetën e njerëzve. Ata studiojnë larminë e marrëdhënieve midis individëve dhe grupeve në shoqëri, eksplorojnë faktorët, që qëndrojnë në themel të tyre, mënyrën si funksionojnë dhe ndryshojnë.</p> <p>Nxënësit marrin vendime mbi bazën e njohurive të fituara në nivele të ndryshme shkollimi, për qëndrime e sjellje të ndryshme, që kanë lidhje me jetën dhe bashkejetesën paqësore në shoqëri.</p>		
Rezultatet e të mësuarit Unë dhe e mira e përbashkët Orë të sugjeruara: 6 orë		
Njohuritë	Shkathtësitë dhe aftësitë	Qëndrimet dhe vlerat
Nxënësit i krijohet mundësia të eksplorojë nevojat, dëshirat, interesat etj. vetjake dhe ato	Nxënësi: ☐ identifikon veten si individ unik;	Nxënësi: ☐ respekton nevojat dhe

<p>të të tjerëve, me qëllim që dallojë dhe të kuptojë që përtej veçorive individuale ekzistojnë interesa të përbashkëta që marrin vlerën e të mirës së përbashkët.</p> <p>Nxënësi vihet në situata të nxëni që i krijojnë atij mundësinë të dallojë, të pranojë e të vlerësojë edhe interesat e të tjerëve, madje të pranojë që në kohë dhe vend të caktuar këto mund të jenë më të ngutshme se të tija.</p> <p>Nxënësi kupton se realizimi i të mirës së përbashkët kërkon edhe përkushtim të përbashkët si dhe marrjen përsipër të përgjegjësive në emër të kësaj të mire.</p>	<ul style="list-style-type: none">) identifikon aftësitë dhe shprehinë individuale;) shpreh ndjenjat, dëshirat dhe gjendjen e tij;) vë në dukje nevoja, ndjenja, dëshira, aftësi e interesa të të tjerëve dhe pranon se ato janë të rëndësishme për ta;) pranon se plotësimi i nevojave të të tjerëve mund të jenë më i ngutshëm se i të tija;) dallon interesat e përbashkëta me shokët e shoqet e klasës;) i vlerëson nevojat dhe interesat e përbashkëta si shprehje e të mirës së përbashkët.) shpjegon se e mira e përbashkët kërkon dhe përkushtim të përbashkët;) tregon përkushtim në respektimin e të mirës së përbashkët ose të nevojave të të tjerëve.) merr përsipër përgjegjësi personale në emër të të mirës së përbashkët. 	<ul style="list-style-type: none">) dëshirat e të tjerëve;) tregon përkushtim në respektimin e të mirës së përbashkët ose të nevojave të të tjerëve;) demonstroi aftësi për të bashkëpunuar
<p>Rezultatet e të mësuarit</p> <p>Të jemi përgjegjës</p> <p>Orë të sugjeruara: 8 orë</p>		
<p>Njohuritë</p>	<p>Shkathtësitë dhe aftësitë</p>	<p>Qëndrime dhe vlera</p>
<p>Nxënësi përballë me faktin që njerëzit kanë interesa të përbashkëta dhe të ndryshme, të cilat meritojnë të mbahen parasysh në çdo kohë dhe marrëdhënie njerëzore. Kjo do të ndihmonte në harmonizimin e tyre dhe në bashkëjetesën paqësore të anëtarëve të një</p>	<p>Nxënësi:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ identifikon interesa të përbashkëta ose të ndryshme në komunitetin ku bën pjesë; ▪ shpreh idenë e tij për rrugët më të mira për realizimin, si të interesave të përbashkëta ashtu edhe të atyre që janë të ndryshme, 	<p>Nxënësi:</p> <ul style="list-style-type: none">) identifikon në praktikë shembuj pozitivë të sjelljeve të përgjegjshme;

<p>komuniteti.</p> <p>Nxënësi ftohet të kujtojë, nga përvoja e tij paraprake, raste të dukurive, ngjarjeve, qëndrimeve e sjelljeve të cilat ai i vlerëson pozitive dhe raste të dukurive, ngjarjeve, qëndrimeve e sjelljeve të cilat ai i vlerëson të dëmshme për komunitetin.</p> <p>Ai ftohet të sugjerojë qëndrime, sjellje që u kundërvihen qëndrimeve penguese ose të dëmshme si shprehje e përgjegjësisë vetjake e kolektive ndaj të mirës së komunitetit</p>	<p>duke zgjedhur si kriter bashkëjetesën paqësore të komunitetit;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ identifikon dukuri, qëndrime, sjellje, që dëmtojnë interesat e anëtarëve të komunitetit dhe të vetë komunitetit; ▪ sugjeron detyrime dhe përgjegjësi të çdo anëtarit të komunitetit për ruajtjen e bashkëjetesës paqësore të komunitetit; ▪ zbaton në praktikë forma të caktuara të diskutimeve dhe pjesëmarrjes publike në përputhje me nevojat e komunitetit në të cilin bën pjesë (shkollë, lagje etj.), të tilla si projekte etj. 	<p>) jep shembullin e tij vetjak të përgjegjësisë ndaj të mirës së përbashkët në klasë, shkollë dhe komunitet.</p>
<p>Tematika 2: Kultura</p> <p>Nxënësit kuptojnë si qeniet njerëzore krijojnë, mësojnë, ndajnë së bashku dhe përshtaten ndaj kulturës. Ata vlerësojnë rolin e kulturës në formimin e jetës dhe të shoqërisë, ku jetojnë ,si dhe jetës dhe shoqërisë së të tjerëve dhe marrin vendime mbi bazën e njohurive për kulturën në faza të ndryshme të shkollimit të tyre në emër të respektimit të diversitetit kulturor dhe të bashkëjetesës paqësore ndërmjet njerëzve dhe kulturave.</p>		
<p style="text-align: center;">Rezultatet e të mësuarit</p> <p style="text-align: center;">Kultura</p> <p style="text-align: center;">Orë të sugjeruara: 8 orë</p>		
<p>Nxënësit i mundësohet eksplorimi dhe shqyrtimi i ngjashmërive që ekzistojnë ndërmjet grupeve të ndryshme. Ata fillojnë shqyrtimin e grupeve në të cilat bëjnë pjesë, në të cilat dallojnë ndryshimet me bazë kulturore dhe më tej vazhdojnë me lidhjen e veçorive të individëve me ato të grupimeve</p>	<p>Nxënësi:</p> <p>) eksploron dhe shqyrton ngjashmëritë dhe ndryshimet në grupe të caktuara si familje, klasë, shkollë, shoqërinë në tërësi, duke iu referuar kulturave, nevojave të përbashkëta njerëzore dhe interesave të tyre;</p>	<p>Nxënësi:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ identifikon ide, vlera, këndvështrime të ndryshme nga të tjerat ▪ respekton larminë e ideve, këndvështrimeve, të dialekteve si pasuri

<p>kulturore në të cilat ata bëjnë pjesë përtej grupit të vogël.</p> <p>Nxënësi vihet në situata në të cilat ai ka mundësi të njihet me lidhjen që ekziston ndërmjet pikëpamjeve ose këndvështrimeve të ndryshme me prejardhjen kulturore ose si shprehje të saj.</p> <p>Nxënësi, duke filluar nga vetja, mësohet të vlerësojë dhe të respektojë këtë larmi qëndrimesh për shkak të kulturës, si pasuri shoqërore. Ai mëson empatinë dhe hedh bazat e mirëkuptimit të larmisë në jetën e përditshme.</p> <p>Ai fillon të mësojë të gjejë këto ndryshime me kriteret e vetë kulturës të cilën shprehin.</p>	<p>) jep shembuj se si përvojat e grupeve të caktuara mund të interpretohen ndryshe nga njerëz me prejardhje dhe këndvështrime të ndryshme kulturore;</p> <p>) shqyrton rrugët në të cilat:</p> <ul style="list-style-type: none"> - gjuha shqipe, - tregimet, folklori, muzika, - krijimet i japin mundësi shprehjes së kulturës dhe ndikojnë në sjelljen e njerëzve dhe në jetën e tyre; <p>) krahason rrugët në të cilat njerëzit, në mënyra të ndryshme, mendojnë dhe ndajnë në mes tyre çështje të tilla si ajo e mjedisit fizik dhe kushteve sociale etj.;</p> <p>) jep shembuj dhe shqyrton rëndësinë e unitetit kulturor dhe të larmisë kulturore brenda dhe në mes grupeve të ndryshme si shkollë, komunitet, popullsi autoktone etj.</p> <p>) pranon ndryshimet shpirtërore ndërmjet shokëve të klasës.</p>	<p>shpirtërore;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ demonstron sjelle empatike në mjedisin e larmishëm ku jeton.
--	--	--

Tematika 3: Pushteti, autoriteti, qeverisja

Përmes kësaj tematike, nxënësit fitojnë dije dhe ndërtojnë njohuri për rregullat e jetës kolektive e kushtet demokratike për zbatimin e tyre, si dhe për mundësitë që ekzistojnë në një shoqëri demokratike në të gjitha nivelet e jetës politike. Ata ndërtojnë njohuri për institucionet publike demokratike dhe për rregullat e lirisë dhe të vepruarit dhe ndërgjegjësohen që ndërtimi i institucioneve demokratike dhe gëzimi i këtyre lirive, janë përgjegjësi e të gjithë qytetarëve.

Rezultatet e të mësuarit

Rruga

Orë të sugjeruara: 6 orë

Njohuritë	Shkathësitë dhe aftësitë	Qëndrime dhe vlera
<p>Nxënësi, përmes hartave, figurave, tabelave dhe, kur është e mundur dhe e sigurt, përmes vëzhgimit në terren, njihet me llojet e rrugëve dhe karakteristikat e tyre, vendet e sigurta dhe jo të sigurta për të kaluar rrugën si këmbësorë etj.</p> <p>Në një hartë lagjeje në të cilën është skicuar qartë dhe plani i rrugëve, nxënësi planifikon vendet më të sigurta për të kaluar nga një pikë në tjetrën.</p> <p>Pasi është njohur me tabelat kryesore të qarkullimit të këmbësorëve, nxënësi i vendos ato në hartën e lagjes, duke planifikuar kështu planin e kalimit të përditshëm të rrugës</p>	<p>Nxënësi:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ identifikon mjetet e komunikacionit, shenjat e trafikut dhe rregullat e qarkullimit rrugor; ▪ identifikon llojet e rrugëve dhe veçoritë e tyre.; ▪ dallon vendet e sigurta për të kaluar rrugën, si dhe bën krahasimin midis tyre; ▪ planifikon vende të sigurta për kalimet e përditshme ; ▪ tregon funksionet e tabelave të ndryshme të qarkullimit rrugor. 	<p>Nxënësi:</p> <ul style="list-style-type: none">) respekton rregullat e sigurimit rrugor;) respekton rregullat në rastet e kalimit të rrugës ose të mjediseve ku qarkullojnë mjete të ndryshme.
<p>Rezultatet e të mësuarit</p> <p>Kombi ynë</p> <p>Orë të sugjeruara: 7 orë</p>		
Njohuritë	Shkathësitë dhe aftësitë	Qëndrime dhe vlera
<p>Cila është ideja juaj? Nxënësit ushtrojnë të qenit sipërmarrës, duke kthyer idetë e tyre në veprimtari ekonomike.</p> <p>Organizimi i një biznesi Nxënësit eksplorojnë sipërmarrjen duke provuar tri tipe të organizimit të biznesit.</p> <p>Çfarë janë burimet? Nxënësit mësojnë për</p>	<p>Nxënësi:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ dallon faktorët kryesorë për një sipërmarrje biznesi; ▪ identifikon disa tipa të organizimit të biznesit; ▪ përshkruan burimet, veçanërisht burimet njerëzore dhe burimet kapitale; 	<p>Nxënësi:</p> <ul style="list-style-type: none">) Vlerëson të gjithë faktorët që ndikojnë në veprimtarinë ekonomike të një kombi, duke i dhënë vendin e duhur secilit prej tyre.

<p>burimet dhe për mënyrën si ato shërbejnë për teknologjinë, punëtorët dhe për nevojat e biznesit dhe të industrisë.</p> <p>Nga profesioni në profesion. Nxënësi shqyrton aftësitë dhe shprehinë e nevojshme për punët që kërkohet nga bizneset ose veprimtaritë ekonomike në një sistem të sipërmarrjes së lirë, në mënyrë të veçantë aftësitë që lidhen me kërkesat e larta në profesione të caktuara.</p> <p>Grupet e aftësive. Nxënësit mësojnë për grupimet e punëve dhe nevojat për secilën prej tyre. Ata njihen me një përmbledhje të thjeshtë dhe elementët tipikë të saj.</p> <p>Ndërvarësia globale. Nxënësit njihen me specializimet dhe me konkurrencën. Ata eksplorojnë se si kombet janë të lidhura dhe të kushtëzuara nga njëra-tjetra dhe me ekonominë globale.</p> <p>Ata mësojnë si specializimet dhe teknologjia kanë dhënë ndihmesën e tyre në sistemin e sipërmarrjes së lirë dhe si ato kanë ndikuar nga veprimtarinë ekonomike të botës.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ diskuton për teknologjinë si burim kapital për të cilën kanë nevojë pothuajse të gjitha bizneset; ▪ krijon një reklamë; ▪ përkufizon rrallësinë (pamjaftueshmërinë) dhe koston oportune; ▪ identifikon aftësitë që mbështesin kërkesat, gjithnjë në rritje, të vendeve të punës; ▪ analizon aftësitë e tij dhe sheh si ato përshtaten në një vend pune të caktuar. ▪ identifikon punë ose profesione që janë të lidhura me njëra-tjetrën dhe grupimet e aftësive që nevojiten për to; ▪ krijon një përmbledhje të thjeshtë; ▪ përshkruan specializimet dhe konkurrencën në biznes; ▪ tregon nevojat globale të shumë bizneseve. 	
--	---	--

UDHËZIME METODOLOGJIKE

Përmbajtja e lëndës së qytetarisë ofron mundësi të shumta që mësuesit të zhvillojnë orë mësimore bazuar në :

- Z ndërveprimin aktiv midis mësuesit dhe nxënësve;
- Z shfrytëzimin e përvojave personale të nxënësve;
- Z pjesëmarrjen efektive të nxënësve në veprimtaritë mësimore;
- Z pavarësinë e nxënësve në shprehjen e lirë të ideve dhe opinioneve vetjake;
- Z përdorimin e mjeteve didaktike të domosdoshme për zhvillimin normal të programit.

Ky edukim arrihet nëpërmjet përdorimit të metodave, teknikave dhe strategjive ndërvepruese që krijojnë një bashkëpunim harmonik midis mësimdhënies dhe të nxënit, ku ndërthuren lloje të ndryshme të edukimit, të tilla si: edukimi i të drejtave të njeriut, edukimi ndërkulturor, edukimi për paqe, edukimi global, edukimit nëpërmjet medias, edukimi mjedisor, edukimi rrugor, edukimi ekonomik etj.

Programi i kësaj lënde është element i një kurrikule të hapur të formimit qytetar dhe si i tillë ai nuk i pranon lehtë format tradicionale të mësimdhënies dhe të të nxënit, kur roli i mësuesit është thjesht transmetues i dijeve, kurse fëmija një dëgjues pasiv. Të kundërtën synon ky program. Ai motivon një ndërveprim të efektshëm midis nxënësve dhe mësuesit, midis punës në grupe të vogla dhe të mëdha, midis punës së pavarur dhe asaj individuale, por përparësi duhet të marrë stimulimi i ideve të ndryshme, të shumta të dala nga nxënësit, reflektimi kritik i tyre ndaj koncepteve të përmbajtjes lëndore. Një element i një rëndësie të veçantë konsiderohen produktet e veprimtarive që mund të përgatiten nga nxënësit në klasë, si postera, struktura të ndryshme mendore në letra të bardha, gazeta të ndryshme ose reflektime të shkruara për çështje të ndryshme. Produktiviteti i nxënësve shihet si një tregues cilësor i zbatimit të këtij programi.

Pretendimet e kësaj lënde janë të mëdha. Përmbajtja e saj del jashtë kufijve të orës mësimore, të strukturave tradicionale të shkollës. Ajo thyen “disiplinën” mësimore në klasat tona. Ajo kërkon debat, gjallëri, mbajtje qëndrimesh, opinione të ndryshme, këndvështrime të shumëllojshme nga ana e fëmijëve, gjë që nuk është e lehtë, pasi kjo lidhet me formimin gjuhësor, shkencor dhe aftësitë personale të fëmijëve, të cilën ua mundësojnë edhe lëndë të tjera të kurrikulës së këtij cikli shkollimi. Në këtë kontekst lënda e qytetarisë ndërthur dhe integron natyrshëm shumë njohuri të fituara në lëndë të tjera.

Një aspekt tjetër i shtjellimit të kësaj lënde është përdorimi i përvojave personale, i ngjarjeve të ndryshme të komunitetit ku ata bëjnë pjesë, si raste studimi për shumë tema mësimore dhe objektiva që synon të pëmbushë kjo lëndë. Në këtë kuptim “rastet e studimit” nga komuniteti shërbejnë si ura lidhëse midis formimit të nxënësve në shkollë dhe jetën reale që përballojnë, por efektiviteti i kësaj mënyre të vepruarit reflektohet natyrshëm në qëndrimet që nxënësi do të mbajë konkretisht brenda grupit shoqëror, të cilit i përket.

Mësuesit përdorin dhe zhvillojnë në mësimdhëniet e tyre modele të ndryshme të saj, por ky program kërkon së pari planifikimin dhe zhvillimin e mësimdhënies ndërvepruese, që ka në themel bashkëveprimin mësues-nxënës, mjedis fizik, materiale didaktike, personale të mësuesit dhe nxënësit, si dhe produkte të shumta të hartuara dhe përgatitura nga vetë nxënësit, ku puna në grupe është e rëndësishme, por e shoqëruar patjetër me punën e pavarur dhe atë individuale.

Çfarë kërkohet nga mësuesi i lëndës së qytetarisë?

Rolet dhe kompetencat që mësuesit dhe nxënësit kanë pasur tradicionalisht, sot kanë pësuar ndryshime. Disa nga ndryshimet që kanë ndodhur në kompetencat tradicionale të mësuesve lidhen me:

-) *Dijet e integruara ndërlëndore përkundrejt dijeve të kufizuara në kuadrin e lëndëve të veçanta* në: lëndët mësimore; teoritë dhe çështjet që lidhen me natyrën dhe zhvillimin njerëzor; përshtatjen e teorive të ndryshme të të mësuarit për arritjen e synimeve të veçanta edukative; (në fushën e sjelljes, të njohurive dhe të humanizmit); parimet e procesit të mësimdhënies/ të të nxënës; organizimin dhe administrimin e veprimtarive në grup;
-) *procesin e shumëfishtë dhe dinamik të mësimdhënies përkundrejt procesit linear dhe statik të saj*, në të gjitha përmasat e tij: a) në përpunimin dhe përcaktimin e objektivave të larmishëm; b) në administrimin elastik të orëve të mësimit dhe të grupeve; c) në shumëllojshmërinë e modeleve të mësimdhënies përmes të mësuarit të hapur dhe në bashkëpunim; d) në vlerësimin e ndërsjellë;
-) *synimet edukative të shumëfishta përkundrejt atyre të kufizuara në fushën e njohurive. Të parat marrin parasysh kompleksitetin dhe ndryshimet që ndodhin në botën e sotme dhe mbështeten në angazhimin individual për të përmirësuar kushtet e jetës dhe për të zotëruar shprehitë e nevojshme për veprim.*

Një prej kërkesave më të rëndësishme në fushën e mësimdhënies është bindja e mësuesit në aftësinë e nxënësve për të mësuar dhe që ai vetë është i aftë t'i mësojë ose t'i ndihmojë për të mësuar. Të mësuarit për qytetarinë demokratike përfshin edhe aftësi të tjera të mësimdhënies që janë të rëndësishme për procesin e aftësimit të nxënësve për t'u bërë qytetarë të përgjegjshëm:

-) aftësia për t'i parë problemet nga këndvështrimi i nxënësit, duke marrë parasysh prejardhjen, moshën dhe nivelin e tij arsimor, si dhe aftësia për të mos paragjykuar qëndrimet dhe perceptimet që janë të ndryshme nga të tija;
-) aftësia për të kuptuar, pranuar dhe respektuar ngjashmëritë dhe ndryshimet që ekzistojnë ndërmjet mësuesve dhe nxënësve si dhe ndërmjet nxënësve;
-) respektimi i të drejtave të nxënësve dhe ndjeshmëria ndaj nevojave dhe interesave të tyre;
-) aftësia për të trajtuar çështje të diskutueshme dhe për t'u përballur me situata problematike dhe komplekse që mund të ndeshen në mjedisin shkollor;
-) aftësia për ta parë veten dhe nxënësin si pjesëmarrës aktiv në komunitetin lokal, kombëtar dhe ndërkombëtar;
-) bindja në mundësinë e progresit dhe që çdo individ mund të ndihmojë në arritjen e tij;

-) aftësia për të integruar përparësitë vetjake në një kuadër të përbashkët problemesh e vlerash dhe për të zbatuar në praktikë vendimet e marra nga nxënësi;
-) gatishmëria për të pranuar gabimet para grupit dhe për të nxjerrë mësim prej tyre;
-) aftësia për të shtruar dhe debatuar haptazi për probleme të diktuara nga kurrikula e fshehtë.

Mjedisi i të nxëniet të qytetarisë demokratike

Edukimi për qytetari demokratike nxit dhe nxitet nga një mjedis të nxëni demokratik në shkollë dhe nga një metodë që synon të përfshijë të gjithë shkollën, nga metodat e mësimdhënies dhe të të nxëniet dhe nga pjesëmarrja e nxënësve, e stafit arsimor, e prindërve në marrjen e vendimit dhe sa më shumë të jetë e mundur në kurrikulën e arsimit formal dhe joformal.

Ai kërkon që nxënësit të njihen dhe të pranohen si subjekte të drejtash, nga njëra anë, dhe si bartës të drejtash, nga ana tjetër.

Edukimi për qytetari demokratike zgjerohet dhe mbështetet nga bashkëveprimi krijues ndërmjet institucioneve arsimore dhe të komunitetit, duke nënkuptuar edhe bashkëveprimin ndërmjet të nxëniet formal dhe joformal. Si i tillë ai kërkon mbështetjen e duhur ligjore dhe financiare për zhvillime autonome në të gjitha nivelet.

Edukimi për qytetari demokratike duhet të zhvillohet duke vendosur partneritete ndërmjet aktorëve në edukimin për qytetari demokratike, duke vlerësuar pozitivisht kulturat dhe mënyrën e jetesës demokratike të rinisë dhe në vetëshprehjen dhe aspiratat e nxënësve dhe të rinjve për t'u dëgjuar, duke e shndërruar këtë në bazë të edukimit për qytetari demokratike; duke ndërmarrë kërkime që kanë në bazë pjesëmarrjen dhe zbatimin në praktikë të nismave dhe risive në fushën e edukimit për qytetari demokratike, për trajnimin dhe zhvillimin e kurrikulave; duke nxitur informacionin për përdorimin e teknologjive të komunikimit në fushën e arsimit, duke i kushtuar vëmendje të veçantë vlerësimit përzgjedhës, kriterëve të informacionit dhe mbështetjes së nismave e të së drejtës për të shfrytëzuar TIK-un në fushën e edukimit për qytetari demokratike; duke zhvilluar vetëdijen dhe praktikën e mishërimit të përgjegjësishë shoqërore;

Nxënësit me nevoja të veçanta

Programi i lëndës së qytetarisë duhet t'u krijojë mësuesve hapësirat për të përshtatur mësimdhënien sipas nevojave të veçanta të nxënësve dhe për të personalizuar të nxënët e tyre. Mësuesit duhet të marrin parasysh faktin se nxënësit janë të ndryshëm, kanë motive, interesa, stile të nxëni, nevoja dhe aftësi të ndryshme etj. dhe të zhvillojnë mësimin në mënyrë të tillë që përputhet me stilet e të nxënët të nxënësve, veçanërisht të atyre me nevoja të veçanta.

a) Nxënësit me vështirësi në të nxënë

Shumë nxënës me vështirësi arrijnë rezultatet e pritshme të të nxënët njësoj si nxënësit e tjerë, nëse bëhen përshtatje në mënyrën e mësimdhënies dhe të vlerësimit të tyre.

Për të arritur nivelin më të lartë të mundshëm të realizimit të rezultateve të pritshme të të nxënët, mund të zhvillohen programe të veçanta, individuale, për nxënësit me nevoja të veçanta.

Në rastin e nxënësve që formalisht janë përcaktuar si të veçantë, është veçanërisht e rëndësishme që stafi i shkollës, në bashkëpunim me prindërit, të mbështesë të nxënët e tyre. Procedurat dhe teknikat e vlerësimit për nxënës me nevoja të veçanta duhet të diskutohen herë pas here me prindërit dhe vetë nxënësit. Prindërit duhet të kuptojnë se si ndikojnë këto procedura dhe teknika të përshtatura në vlerësimin e punës së nxënësve.

b) Nxënësit e talentuar

Fleksibiliteti i zhvillimit të programit lejon plotësimin e nevojave individuale të nxënësve të talentuar.

Mësuesit duhet t'u krijojnë kushte dhe situata të tilla që nxënësit të shfaqin dhe të zhvillojnë talentet e tyre. Kjo arrihet nëse atyre u krijohen mundësitë të punojnë me një përmbajtje më të thelluar dhe zgjeruar, të zgjerojnë mjediset dhe materialet e të nxënët brenda dhe jashtë shkollës.

4. UDHËZIME PËR VLERËSIMIN

Standardet e përmbajtjes së lëndës së qytetarisë përfshijnë tri elemente të ndërlidhura me njëri-tjetrin: njohuritë, aftësitë intelektuale e të pjesëmarrjes dhe prirjet qytetare. Të marra së bashku këto elemente përbëjnë bazën për zhvillimin e edukimit qytetar dhe për rrjedhojë edhe vlerësimi i arritjeve të nxënësve, të pasqyrojë nevojën për të vlerësuar shkallën e përvetësimit të këtyre tri elementeve nga nxënësit.

Njohuritë përbëjnë thelbin e sistemit të vlerësimit dhe në përgjithësi mishërohen, për shembull, në pyetjet të tilla, si:

-) Cili është thelbi i qytetarisë dhe i jetës qytetare në demokraci?
-) Cilat janë bazat mbi të cilat ngrihet sistemi demokratik në vend?

-) Si dhe në çfarë shkalle sistemi politik në vend bazohet në qëllimet, vlerat dhe parimet e demokracisë të pranuar gjerësisht nga shoqëria jonë?
-) Cili është roli i qytetarit në demokraci? etj.

Aftësitë intelektuale e pjesëmarrëse të edukimit qytetar përfshijnë përdorimin e njohurive për të menduar në mënyrë kritike dhe krijuese dhe për të vepruar me efektshmëri e në mënyrë të arsyeshme për të përballuar e për të zgjidhur sfidat e jetës demokratike në vend.

Aftësitë intelektuale i aftësojnë nxënësit të mësojnë dhe të zbatojnë njohuritë qytetare në funksionet e shumta dhe të ndryshme të qytetarit. Këto aftësi i ndihmojnë qytetarët të identifikojnë, të përshkruajnë, të shpjegojnë dhe të analizojnë informacionin dhe argumentet, si dhe të vlerësojnë, të marrin dhe të mbrojnë qëndrime të caktuar për çështje të jetës publike.

Aftësitë pjesëmarrëse i përgatisin qytetarët të monitorojnë dhe të ndikojnë jetën publike dhe qytetare, duke bashkëpunuar me të tjerët, duke formuluar dhe duke shprehur qartë idetë dhe interesat e tyre, duke bërë koalicione, duke kërkuar mirëkuptim, duke bërë marrëveshje dhe duke menaxhuar konfliktet.

Një pjesë të rëndësishme në lëndën e edukimit qytetar nënkupton edhe vlerësimi, në atë shkallë që është e mundshme, i aftësive pjesëmarrëse. Kjo do të thotë se testimi duhet të përfshijë *edhe matjen e shkallës në të cilën nxënësit kuptojnë* përdorimin e duhur të aftësive pjesëmarrëse. Këtu duhet të sqarojmë se në këtë vlerësim nuk përfshihet matja e drejtpërdrejtë e aftësive pjesëmarrëse të nxënësve, për shembull, në qeverinë e nxënësve në shkollë ose në veprimtari të tjera publike.

Elementi i tretë janë prirjet qytetare që përshkojnë të gjitha aspektet e qytetarisë. Në një sistem demokratik ato kanë të bëjnë me të drejtat dhe me përgjegjësitë e individëve në shoqëri dhe me çuarjen përpara të idealeve të qeverisjes demokratike.

Këtu përfshihen prirjet:

-) për të qenë një anëtar i pavarur i shoqërisë;
-) për të respektuar vlerat vetjake dhe dinjitetin njerëzor;
-) për të marrë përsipër përgjegjësitë vetjake, politike dhe ekonomike të qytetarit;
-) për t'iu bindur “rregullave të lojës”, si: pranimi i vendimit të ligjshëm të shumicës dhe respektimit të të drejtave të pakicave;
-) për të marrë pjesë në çështjet qytetare në mënyrë të mirinformuar, të arsyeshme dhe të efekshme;
-) për të nxitur dhe për të mbështetur funksionimin e shëndetshëm të demokracisë në vend.

Vlerësimi i prirjeve qytetare të nxënësve duhet të përqendrohet në pyetje që kanë të bëjnë me njohjen e rëndësisë që kanë këto prirje për demokracinë. **Vlerësimi në asnjë mënyrë nuk duhet të përfshijë pyetje që kanë të bëjnë me vlerat dhe prirjet vetjake të nxënësve të vlerësuar.**

Për këtë arsye, pyetjet që lidhen me prirjet qytetare, të lidhen me njohuritë dhe aftësitë intelektuale. Për shembull, nxënësit mund t'i kërkohet të përshkruajë rëndësinë e dëgjimit me respekt të mendimeve dhe opinionëve të të tjerëve. Po kështu, nxënësve mund t'u matet aftësia për të vëzhguar dhe për të zbuluar shkallën e përputhjes së veprimtarisë së qeveritarëve ose të institucioneve qeverisëse më parimet kushtetuese.

Fitimi i njohurive, i aftësive dhe zhvillimi i prirjeve qytetare realizohen në kushte të ndryshme, si: shtëpi, shkollë, bashkësi, shtet, rajon e më gjerë. Të gjitha këto përbëjnë edhe fushat kryesore në të cilat jo vetëm fitohen njohuritë dhe aftësitë, por edhe zbatohen ato në praktikë.

5. MATERIALET DHE BURIMET MËSIMORE

Përdorimi i mjeteve mësimore në mësimdhënien dhe procesin e të nxënësve në fushën “Shoqëria dhe mjedisi” ndihmon në konkretizimin e ideve dhe dukurive, në aplikimin e metodave dhe strategjive të mësimdhënies, si dhe e bën mësimin më interesant dhe më argëtues për nxënësin. Përdorimi i suksesshëm i metodave dhe i teknikave të lartpërmendura, nuk mund të realizohet pa mjetet e nevojshme didaktike, të cilat mund të jenë të llojeve të ndryshme, si: harta të përgjithshme ose tematike, atlase, albume, foto, skica, filma mësimorë, videokaseta, kompjuter, aparat projektimi, CD, DVD etj.

Ndërsa mësuesi është përgjegjës për krijimin e një mjedisi stimulues, ai duhet të sigurojë që nxënësi të ketë akses në burimet e ndryshme të të nxënësve. Lista e burimeve të vlefshme për zhvillimin e kompetencave në gjeografi është e larmishme: muzeume, objekte të trashëgimisë natyrore dhe kulturore, harta, plane, piktura, dokumente historike, dokumente audio-vizivë, etj. Gjithashtu burimet përfshijnë teknologjitë e informacionit dhe komunikimit që nxënësit i përdorin si mjete kërkimi dhe për përgatitjen e projekteve dhe detyrave të ndryshme.

Sugjerime për përdorimin e TIK

Përdorimi i postës elektronike për shkëmbim informacioni.

Përdorimi i internetit për të shfrytëzuar faqet web për njohuri për shoqërinë.

Përdorimi i CD-ROM për mbledhjen e informacionit mbi temat që ai/ajo studion.

Organizimi dhe prezantimi i të dhënave duke përdorur tipa të ndryshëm software.

Përdorimi i simulimeve software.

Përdorimi i grafikëve software.

Paraqitja grafike e të dhënave.